

K E T I K O T I

Ik was vijftien toen ik, halverwege het schooljaar, van Suriname naar Nederland verhuisde. Op een koude maandagochtend eind februari stond ik, met een droge mond van de zenuwen, in het lokaal voor de eerste les op de nieuwe school. Frans, gelukkig, daar was ik goed in! Toen de leraar binnen kwam stelde ik mij voor en vertelde dat ik uit Suriname kwam. "Uit Suriname, dat wordt dus niets met Frans. Ga maar zitten", was zijn reactie. Ik haalde een 9 voor mijn eindexamen Frans.

Zusters en broeders, veel dank voor de gelegenheid hier vandaag samen met jullie in de Dominicuskerk ons te bezinnen over het koloniaal slavernijverleden van Nederland en de doorwerking daarvan in het heden. Vooroordelen, we krijgen er allemaal mee te maken. Op grond van woonplaats, opleiding, en zeker ook op grond van uiterlijk plakken mensen nu eenmaal graag etiketten op elkaar, denkend dat we anderen daarmee kunnen definiëren en dus 'grip' krijgen op de ander. Helaas zijn die definities van de ander vaak één-dimensionaal, waardoor er heel veel van wat wij mensen, juist vanwege onze multidimensionaliteit, elkaar te bieden hebben, verloren gaat.

We lazen Johannes 15:12-17. Ik lees dat als een krachtige oproep juist niet eendimensionaal te kijken naar de ander, maar om totaliteit te zien en vol overgave lief te hebben. Er is geen sprake meer van meester en knecht, er is sprake van mensen, van gelijken, gelijkwaardigen, met een opdracht: elkaar lief te hebben.

Deze opdracht: elkaar lief te hebben en denken in termen van gelijkwaardigheid, blijkt toch moeilijk als het gaat om zwarte mensen. Zwarte mensen krijgen vaak te maken met vooroordelen, etiketten en definiëringen die gebaseerd zijn op hun huidskleur. Dat gebeurt lang niet altijd bewust en dat gebeurt ook niet altijd met kwade bedoelingen, maar het gebeurt wel. Mijn persoonlijke ervaring is van decennia geleden is, maar anno 2023 lijkt er nog maar bitter weinig veranderd. Daarvan getuigt het rapport van het ministerie van Buitenlandse Zaken over racisme en discriminatie binnen het ministerie, daarvan getuigt het etnisch profileren van de Marechaussee, daarvan getuigen de algoritmes in de kinderopvangtoeslagen affaire en daarvan getuigt de documentaire De Blauwe Familie over de Nederlandse politie. Structureel racisme en discriminatie zijn in ons land aan de orde van de dag. Voor mij staat vast dat dit mede komt door het slavernijverleden.

De tijd van slavernij, zoals geïstitutionaliseerd door de WIC, West Indische Compagnie (1621-1792) en de VOC, Verenigde Oost-Indische Compagnie (1602-1799) ligt ver achter ons, toch werkt die tijd nog altijd onmiskenbaar door. Het rapport "Keten van het verleden", van de Dialooggroep Slavernijverleden (1 juli 2021) adviseert de Staat der Nederlanden dan ook over te gaan tot erkenning, excuses en herstel voor het slavernijverleden.

Het begint dus allemaal met erkenning. Van het slavernijverleden en van hoe het doorwerkt. Want de kern van slavernij en dat geldt tot op de dag van vandaag, voor de vele vormen van moderne slavernij waar we mee te maken hebben, is dat je een ander mens haar of zijn menselijke waardigheid ontnemt. Om vervolgens die ander te kunnen gebruiken zoals je wilt. Ongeveer twee eeuwen lang heeft dit systeem van slavernij kunnen duren omdat het door het gezag, inclusief het kerkelijke, gedoogd en soms actief bevorderd werd. Beelden en (voor)oordelen over anderen die eeuwenlang worden ingeprent, verdwijnen niet zomaar uit het collectieve geheugen. Daarom is er nog steeds racisme, is er ook institutioneel racisme en discriminatie en wordt er door de Nederlandse staat etnisch geprofileerd. Tot voor zeer kort werden racisme, discriminatie en etnisch profileren ontkend. Klachten of opmerkingen hierover werden simpelweg afgedaan met opmerkingen als "je moet tegen een grapje moeten kunnen" of "dat komt omdat je graag in een slachtofferrol zit".

De Black Lives Matter beweging heeft zichtbaar en bespreek gemaakt wat lange tijd onzichtbaar en onbespreekbaar was: er is nog steeds geen sprake van gelijkwaardigheid en gelijke kansen voor zwarte mensen. Daarom waren de excuses van Minister President Rutte op 19 december nodig en ze waren, naar mijn mening, oprecht. Oprecht was hij ook in het proces dat hij zelf heeft doorgemaakt: "...Lange tijd dacht ik dat het niet goed mogelijk is op een betekenisvolle manier verantwoordelijkheid te nemen voor iets dat zo lang geleden is, en waar niemand van ons zelf bij is geweest. Lange tijd dacht ik dus eigenlijk: het slavernijverleden is geschiedenis die achter ons ligt. Maar ik had het mis. ..Want eeuwen van onderdrukking en uitbuiting werken door in het hier en nu. In racistische stereotypen. In discriminerende patronen van uitsluiting. In sociale ongelijkheid...".

Eerder al boden steden, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag excuses aan, ook banken, zoals de Nederlandse Bank. Er werden en worden tal van (wetenschappelijke) onderzoeken gedaan naar de feiten. Kerkelijke instituties buigen zich over de rol van kerken bij het slavernijverleden en de koning heeft een onderzoek naar de rol van zijn familie in het slavernijverleden ingesteld.

En gisteren beleefden we een historische dag. Bij het slavernijmonument in het Oosterpark bood de Koning excuses aan en daaraan verbond hij de vraag om vergiffenis. Zijn woorden raakten diep: tem kom draai, de tijden veranderen, keti koti fu tru, de ketenen zijn echt verbroken.

Het was een historisch moment dat mede mogelijk gemaakt door alles wat er al sinds zoveel jaar en zeker ook 10 jaar geleden, in beweging werd gezet door een speciaal comité waarvan mijn zus Joan voorzitter was. Onder andere de Ketikoti tafels zijn toen van de grond gekomen, ook materiaal voor scholen, stripboeken. Het Boek wij Slaven van Suriname van Anton de Kom werd opgenomen in de Canon van Nederlandse Geschiedenis en er komt een Anton de Kom leerstoel aan de VU. En zo ontstaat er steeds meer begrip en beeld bij wat dat koloniale slavernijverleden voor alle burgers van ons Koninkrijk betekent.

We lazen het gedicht van Johanna Schouten-Elsenhout, de Gran misie, grote dame van de Surinaamse dichtkunst, ook wel Tante Jo genoemd. Ze leefde van 1910-1992, is wat mij betreft veel te onbekend in Nederland. Ze maakte zich vooral sterk voor de positie van zwarte vrouwen en niet voor niets, opende Hillary Clinton in 1999 haar toespraak tijdens een bevolkingsconferentie met Johanna Schouten-Elsenhouts gedicht *Uma, Vrouw*.

Wij lazten het gedicht *Kodyo*. Dat verwijst naar de gevluchte slaaf Kodyo die zich, samen met zijn lotgenoten Mentor en Present verschool in de bossen rond Paramaribo. De hongerige jongens slopen in de nacht van 3 september 1832 naar de stad om eten te stelen. Ze stookten een vuurtje, maar hielden geen rekening met de wind, waardoor de houten binnenstad van Paramaribo volledig afbrandde. Kodyo, Mentor en Present werden gevangengenomen, publiekelijk gemarteld en gedood op de brandstapel. Ik leerde erover op school.

Ruim een eeuw later schreef Elsenhout dit gedicht. Een schreeuw : Mi no man moro! Ik kan niet meer! Een schreeuw naar de hogere machten, Moeder Aarde, Meester God, Maisa, maar ook een schreeuw naar zichzelf: ik breek er nu mee. Ik accepteer niet langer onderdrukking, het ontkennen van wie ik ben, ik accepteer het niet meer dat mijn menselijke waardigheid mij ontnomen is, het systeem dat mij is opgelegd. Ik accepteer geen slachtofferschap, ik sta op, ik breek ermee, ik kan niet meer....

Tegelijkertijd is dit een oproep aan ons allemaal. Te breken met de manier waarop we nog steeds, in ons land en in de wereld ongelijkwaardigheid accepteren. Te breken met gevoelens van superioriteit, te breken met een systeem dat mensen hun waardigheid ontnemt, hier en nu...

Zelf denk ik dat we als mensheid op een kruispunt zijn aanbeland waar de ervaringen van de geschiedenis ons zullen helpen de huidige tijden te begrijpen. En ons te doen inzien dat we niet op de oude weg door kunnen gaan. Bij erkennen van slavernijverleden hoort ook het erkennen van wat er nog steeds aan ongelijkheid is in onze wereld. Dat zien we aan de manier waarop we omgaan met de gevolgen van klimaatverandering, migratievraagstuk, natuurrampen... de hardste klappen vallen nog altijd bij de meest kwetsbaren. Ik kan niet meer...

Vanuit de wijsheid van UBUNTU, de Afrikaanse filosofie die zegt dat ik ben omdat jij bent en dat wij zijn, omdat de aarde is, weten we dat er heel wat zit in vergeven, het is een nieuw soort leven. Omdat er uitgegaan wordt van de diepe verbondenheid van met de planeet en met elkaar. In Suriname kennen we de traditie van he plengoffer. Bij belangrijke gebeurtenissen, of als er iets te vieren valt, wordt er altijd ook iets met moeder aarde gedeeld. Met een paar druppels drank of water en we danken op dat moment moeder Aarde, voor hoe ze ons draagt en voedt en voor wat ze ons geeft. En daarin betrekken we ook altijd de voorouders. En vragen we hen op dat bijzonder moment bij ons te zijn. Ons te helpen elkaar te zien en te accepteren zoals we zijn. De relaties tussen ons liefdevol te laten zijn en respectvol. Omdat we weten dat alleen op die manier wij mensen samen vooruit kunnen komen. En dat doen we met in gedachten ook de generaties die na ons komen want ook voor hen dragen wij, nu verantwoordelijkheid.

Bij de jaarlijkse 1 juli viering, ook gisteren, zien we altijd Marian Markelo dat plengoffer brengen. En de voorouders danken en vragen om liefde tussen ons mensen de boventoon te laten voeren. De liefde waartoe we ook in Johannes 15 worden opgeroepen. Dat betekent in essentie dat niet alleen black *lives* matter, maar ook black *souls*: andere manieren van denken, van kijken en andere manieren van oplossingen vinden.

Het evangelie van Johannes vraagt van ons lief te hebben, tot het uiterste en onvoorwaardelijk. Zonder oordeel, zonder vooroordeel, zonder etiket, maar op grond van gedeelde menswaardigheid.

En Kodyo roept ons op te breken. Te breken met het accepteren van ongelijkwaardigheid, ongelijke kansen, roept ons op, ons allemaal, om op te staan en in beweging te komen. Want de gezamenlijk toekomst is een verantwoordelijkheid voor ons allemaal. Niet meer de situatie accepteren zoals die nu is: ik kan niet meer, is ook: wi no man moro: wij kunnen niet meer. Wij kunnen niet meer in een wereld van ongelijke kansen, van institutioneel racisme en discriminatie. Het is genoeg. Daarom: waag het vandaag!

Waag het. De koning heeft hiervan zelf een krachtig voorbeeld gegeven gisteren. Waag het! Want we zijn niet machteloos. We weten dat we mogen vertrouwen en geloven in God die met ons begaan is. En we weten dat daarom ieder van ons, op de plek waar hij of zij woont en leeft, een wezenlijk verschil kan maken. Wij allemaal hebben een rol te spelen in een wereld van ongelijkwaardigheid. Vanuit liefde voor elkaar. Door de ander, iedere ander, te zien als mens.

Amanda Gorman, de spoken word artiest die sprak bij de inauguratie van Joe Biden, 20 januari 2021, kort na de bestorming van het Capitool in Washington begint haar voordracht met de vraag, die wellicht ook weleens door het hoofd van Kodyo gespeeld zou kunnen hebben:

Als de dag aanbreekt vragen we ons af
Waar zullen we licht vinden?
In deze oneindige nachten
Het verlies dat we bevaren,
Golven die nog wachten?

En ze geeft ons het antwoord aan het eind:

Als de dag aanbreekt en we uit de nacht ontwaken
Vrij van angst en blakend
De ochtend bloeit vrij van pijn
Want er is altijd licht
Als we de moed hebben het te zien,
Als we de moed hebben het te zijn.

Wij kunnen ieder het verschil maken op weg naar een werkelijk gezamenlijke toekomst.
Licht zien, licht zijn. Licht dat ons aanstoot...

Kathleen Ferrier